

Тараса Григоровича Шевченка” (1886 р.). У своїх поетичних роздумах він підкреслює ставлення народу до Кобзаря та наголошує на ролі останнього у становленні національного усвідомлення.

Також слід відзначити праці І. Франка монографічного характеру, присвячені аналізу окремих творів Т. Шевченка, зокрема, про “Перебендю” (розвідки “Передне слово [до видання: Т. Г. Шевченко “Перебендя”. Львів, 1889]” та “Відповідь критикові “Перебенді””), про “Тополі” («“Тополя” Тараса Шевченка»), про “Марію” («Про євангельські основи поеми Шевченка “Марія”» та «Шевченкова “Марія”»), “Наймичку” («“Наймичка” Т. Шевченка») та ін.. У цих публікаціях І. Франко систематично й об’єктивно підходить до характеристики основних періодів у творчості Т. Шевченка, подає детальний літературно-критичний аналіз визначних його творів.

У Галичині до 70-х рр. ХІХ ст. інтерес до Т. Шевченка та його творчості був малопомітним. Проте із зміцненням культурних зв’язків західноукраїнських земель та Наддніпрянської України становище змінюється, поезія Кобзаря набуває все більшої популярності та привертає до себе увагу літературних дослідників та критиків. У краї зачитуються “Кобзарем”, виконують музичні композиції на слова Т. Шевченка, починають видавати його твори. Цьому немало сприяє І. Франко, який у своїх працях не тільки популяризує творчість поета на українських землях, а й друкує шевченкознавчі студії на сторінках іноземних видань польською чи німецькою мовами. Звичайно, коли “Просвітою” і НТШ був створений редакційний комітет для перевидання спадщини Т. Шевченка, І. Франко увійшов до його складу. Видання вийшло з друку протягом 1893–1898 рр. у чотирьох томах під назвою “Кобзар” та вмістило поетичні твори, повісті та “Щоденник”. У 1908 р. за ініціативою НТШ І. Франко підготував і видав двотомне видання “Кобзаря”, в якому звірив тексти Шевченкових творів, уточнив місце і дату написання та подав примітки.

У своїх працях І. Франко, як літературознавець та дослідник творчості Т. Шевченка, підкреслював величезне значення його багатогранної спадщини для розвитку як української, так і світової культури. Думки, головні ідеї, а загалом і вся творчість Шевченка стали тим феноменом, який дав поштовх до розвитку нового етапу в українській історії.

1. Бернштейн М. Д. Франко і Шевченко : спостереження над шевченкознавчою спадщиною І. Я. Франка : [монографія]. – К.: Дніпро, 1984. – 268 с.

2. Франко І. Я. [Вступ до докторської дисертації “Політична поезія Шевченка 1844-[18]47 рр.”] // Зібрання творів : у 50-ти т. – Т. 27. – С. 416.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ КАК ОСНОВА СУЩЕСТВОВАНИЯ НАРОДА (ПО МОТИВАМ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКО)

ЗАЙКА Е.В. (г. Харьков)

Copyright © 2014

УДК 159.953+159.922.4

В связи с проблемами современного украиносозидания считаем важным и актуальным проанализировать философские и психологические взгляды Т.Г. Шевченко на историческую память как важную основу существования народа. На наш взгляд, в его поэтических произведениях содержится целостная концепция этого культурно-исторического феномена. Основными понятиями, раскрывающими суть исторической памяти являются следующие: “память-молва”, “рассказывание по памяти” и “уничтожение исторической памяти”.

Сперва рассмотрим феномены “память-молва” и “рассказывание по памяти”. В этих феноменах имеет место единство памяти и общения, говорения. При этом “память-молва” имеет более широкий смысл: о некотором событии или о человеке *то тут, то там* люди, собираясь вместе, говорят – рассказывают друг другу и, что особо важно, эти сведения передаются от старших к младшим. А “рассказывание по памяти” имеет более ситуативный смысл: оно происходит *здесь и теперь* и рассказ ведёт конкретный человек – носитель исторической памяти, а зачастую и человек, который на этом специализируется – кобзарь

(обычно старый, много испытавший в жизни, много слышавший от других и часто слепой). “Рассказывание по памяти” - это конкретный акт реализации более абстрактного явления “память-молва”.

Доказано, что и молва, и рассказ вовсе не гарантируют абсолютной точности и даже хотя бы приблизительной правдивости передачи сведений. Однако в них чётко отражается суть событий и их исторический смысл (так как он понимается людьми), причём в очень эмоциональной форме. При этом в таких феноменах памяти существуют в основном (как это следует из содержания описанных Тарасом Шевченко фактов) события *трагические или батальные* (кого-то замучили, зарубили, кто-то оказался предателем; многочисленные детали различных сражений, закончившихся как разгромно, так и победно). И это преимущественно *конкретные* описания (с детализацией визуальных, аудиальных и кинестетических впечатлений), однако с частыми добавлениями и абстрактных рассуждений (к примеру, вот раньше “панували”, была “воля”) и нередкими вкраплениями – *сравнениями* с нынешним положением дел (вот сейчас, в отличие от прошлого, всё совсем не так). Перечисленные свойства этих двух феноменов памяти позволяют заключить, что они представляют собой отнюдь не сохранение и передачу событий в “чистом”, “законсервированном” виде, а включают в свою “ткань”, в способ своего существования, рассказывание ещё и привносимую людьми интеллектуальную и эмоциональную интерпретацию этих событий, их трактовку. И такая трактовка осуществляется благодаря соотношению событий прошлых с событиями нынешними. Так осуществляется связь времён: прошлое осмысливается в контексте настоящего, а настоящее – в контексте прошлого. Так осуществляется и связь поколений, обеспечивающая существование народа во времени как единого целого:

“Спасибі, дідусю, що ти заховав

В голові столітній ту славу козачу:

Я її онукам тепер розказав” [1, с. 106]

Историческая (коллективная, народная) память является основой существования народа как единой целостности, т.е. выполняет важную *народоцементирующую функцию*. Эта память, передаваясь, из поколения в поколение, достаточно прочна. Но не обязательно вечна: её в принципе *можно уничтожить и даже, более того, вместо неё насадить другую, чуждую память*. Возрождение памяти прежней, настоящей при этом также в принципе возможно, но это не происходит автоматически: за это приходится вести трудную, жестокую борьбу. При этом память прежняя никогда не уничтожается полностью, без остатка, - всегда остаются её хотя бы слабые следы, которые в народе едва-едва тлеют; именно из этих остатков её и можно возродить.

Эти вопросы Тарас Шевченко наиболее подробно разработал в стихотворении “Єретик” и “Кругом неправда і неволя”, одновременно касался их и в ряде поэм на историческую тему. В европейской истории 14-15 веков сложилось так, что *“німота запалила велику хату”* славян (“німота” – значит, иссякла, умолкла “память-молва”), и именно эта немота *“сім’ю слав’ян”* *“роз’єдирила”* [1, с. 199] (это случилось из-за порабощения их другими народами). При этом утратить свою народную память – значит потерять себя как народ, утратить свою самоидентичность:

“Виростали у кайданах

Слав’янські діти

І забули у неволі

Що вони на світі!” [1, с. 199].

Со временем другие народы их разделили, и хотя *“іскра братства”* не совсем исчезла, а только *“дотлівала”* [1, с. 199], её было совершенно недостаточно, чтоб люди осознали себя как народ (“память-молва” для этого должна не только слабо тлеть, а разливаться широким морем, постоянно бурлить). Кроме того, враги ещё и опорочили прежнюю память славян: “осміяли” прежние их *“славу, силу і волю”* [1, с. 200]. Однако существование народа совсем без памяти вряд ли возможно. И враги совершили гораздо большее кощунство, чем просто уничтожение старой памяти – они привили народу постороннюю, неестественную, враждебную ему память, и народ в массе своей её принял: *“і нам, сліпим, передали свої догмати”* [1, с. 200]. Такое состояние народа, поэт сравнивает с умопомешательством: *“Боже!.. за що закрив їх добрі очі І вольний розум окував кайданами лихої ночі!”* [Там само]. Вот оно, уничтожение народа не только физическое, т.е. в битве, но и ментальное – через манипуляции с памятью.

Этой же темы – чуждой исторической памяти – Тарас Шевченко касается і у вірші “І мертвим, і живим, і ненародженим...”, только здесь он отмечает другой аспект этой проблемы: такое искажение памяти может совершаться по причине не только вражеского насилия, но и,

к сожалению, по собственной инициативе людей – иногда из-за трепетного преклонения перед достижениями других народов, а иногда просто по недомыслию: “Несли, несли з чужого поля/ І в Україну принесли/ Великих слов велику силу,/ Та й більш нічого...” [1, с. 246]. И теперь они, позабыв “живу славу дідів своїх” [1, с. 249], о себе как о народе не знают ничего:

“...Що ж ти такеє?” – “Нехай скаже

Німець. Ми не знаєм...”

Німець скаже: “Ви могли” –

“Могли, могли!”

Німець скаже: “Ви слав’яне”. –

“слав’яне, слав’яне”!..” [1, с. 247–248].

Поэт страстно отстаивает необходимость сохранения идентичности исторической народной памяти. Однако отнюдь не считает, что она должна быть “закапсулирована”: “І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь!” [1, с. 249], – мудро указывает автор.

Выводы: 1. Представленные выше материалы позволяют заключить, что в поэтических произведениях Тараса Шевченко имеется достаточно отчетливая и неплохо разработанная система об исторической памяти как основе существования народа как единого ментального и исторического целого.

2. Это представление разработано посредством характеристики трех взаимосвязанных феноменов памяти: “память-молва”, “рассказывание по памяти” и “утрата исторической памяти”; эти феномены, к сожалению, почти выпали из современных социологических, культурологических и психологических исследований.

3. Учет этих представлений поэта о памяти – важный способ углубленного анализа текстов поэта, тот “оселок”, через который можно гораздо глубже и полнее осмыслить мировосприятие и мировоззрение поэта, сущностное содержание его произведений, а также личностных качеств и индивидуальных свойств.

1. Шевченко Т.Г. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К.: Всеукраїнське товариство “Просвіта”, 1993. – 512 с., 3 іл.

ВШАНУВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА “ПРОСВІТОЮ” У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

ЗУЛЯК І.С. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 94(477)

Т. Шевченко посідав важливе місце у діяльності товариства “Просвіта”. Відновивши діяльність товариства на початку 20-х рр. ХХ ст., Головний відділ однією із масових форм функціонування інституції вважав відзначення й вшанування Тараса Шевченка. В умовах міжвоєнного періоду інституція вшановувала його пам’ять різноманітними заходами, які організовували не лише Головний відділ у Львові, але й місцеві філії та читальні товариства.

Голова “Просвіти” М. Галушинський у статті “Національні й громадські свята” виділяв три групи свят: до першої він зараховував свята, приурочені пам’яті Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка та інших діячів; до другої – 60-річчя “Просвіти”, річниці історичних подій; до третіх – свято книжки, ощадності та інші [1, с. 34]. Хоча ухвала надзвичайних загальних зборів товариства від 5 березня 1924 р. визначала чотири основних свята, а саме: перше – на честь Тараса Шевченка, друге – на честь Івана Франка, третє – свято книжки, четверте – свято “Просвіти” [2, арк. 2]. Основу вшанування Тараса Шевченка товариством складала як організаційні заходи, так і видані інституцією його твори, вистави, поставлені драматичними гуртками та інші масові дійства.

Особливість вшанування “Просвітою” Тарас Шевченка пов’язана з тим, що польська влада чинила спротив товариству в проведенні різноманітних заходів, присвячених Кобзареві. Незважаючи на незаконні дії влади, члени товариства все ж таки систематично проводили аналогічні святкування, зазначаючи як переслідувань, так і навіть арештів.